

5. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

НОРМАТИВНА БАЗА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТА ФОРМИ ВИНИКНЕННЯ

Зам'ятін В.А., здобувач вищої освіти

*Науковий керівник: Перунова О.М., канд. юрид. наук, доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

Сучасність розвитку українського підприємництва сформульована завдяки новим підходам та багатотою многогранністю національного законодавства. Забезпечення та основа новітніх норм права та різних джерел норма творчості привели до сьогоднішньої форми використання правової бази.

Слід зазначити, що вона в Україні є дуже розвинутою і характерною оскільки опирається на законодавчі акти, нормативні документи, які спрямовані на регулювання підприємницької та господарської діяльності юридичних осіб, їх реєстрацію у вигляді підприємств, організацій та установ.

Не слід забувати про те, що підприємницька діяльність історично має в собі також базовий підхід використання цивільного законодавства, а значить ЦК України.

Хотілося б сьогодні переглянути та дати оцінку певній нормативній базі у підприємницькому праві, яка використовується юридичними суб'єктами. Господарське законодавство загалом можна визначити як систему нормативних актів, які згідно із законом є інституційними джерелами господарського права. Основними джерелами господарського права є саме закони та інші нормативні акти. Такі фо-

рми права, як звичай, судовий прецедент, у цій сфері застосовуються не часто.

Так, от вся господарська діяльність в Україні регулюється нормативними актами, які є джерелами господарського права. Держава визначає формування та розвиток національного господарського права, це можна досягти завдяки аналітичному економічному та правовому осмисленню процесів в середині держави, особливо це буде важливим моментом після перемоги держави у війні, оскільки буде виникати потреба в певній реорганізації підприємств, установ., організацій, налаштування їх у правовому сенсі на відтворення і можливість надати нові робочі місця громадянам України, платити податки у казну держави та виробляти нові якісні товари та надавати послуги.

Правова база підприємництва – це сукупність законів, нормативних та інструктивних документів. Які визначають порядок створення підприємств, їхні правові та організаційні форми, порядок організації виробництва, забезпечення його необхідними ресурсами, збут, систему оподаткування, відносини між державою та підприємцями, суб'єктів підприємницької діяльності.

Таким чином ця господарська діяльність повинна мати певні праві гарантії стабільності для суб'єктів підприємницької діяльності, а це може виражатися саме в законному, обґрунтованому прийнятті та застосуванні різних правотворчих актів притаманних цим відносинам. У даному випадку багато покладається на саму державу, оскільки вона є певним гарантом застосування норм права а також учасником цих правовідносин, оскільки, як відомо в Україні застосовуються декілька форм власності серед яких і державна. Тому держава має дуже специфічне ставлення балансування законної бази підприємницького права.

Отже, нормативний акт господарського законодавства – офіційний письмовий документ компетентного органу

держави, який є джерелом норм господарського права, тобто встановлює (змінює) або припиняє норми господарського права.

Нормативними актами, що регулюють господарську діяльність в Україні, є:

1) Конституція України. Конституцією регулюються питання господарської діяльності у статтях про власність, про підприємництво, про компетенцію вищих органів державної влади (Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів) тощо.

2) Господарські закони, які можна класифікувати як:

– загальні (Закон України «Про власність», Господарський кодекс, який регулює основні види господарських відносин і договорів);

– закони про види і правовий статус господарюючих суб'єктів (закони України «Про господарські товариства», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», Господарський кодекс України тощо);

– закони про окремі види господарської діяльності (Закони України «Про транспорт», Кодекс торговельного мореплавства, Повітряний кодекс України, Господарський кодекс);

– закони про окремі відносини (наприклад, Господарський процесуальний кодекс України).

3) законодавчі акти:

а) постанови Верховної Ради України;

б) Декрети Кабінету Міністрів із господарських питань, які приймаються Кабінетом Міністрів України на підставі тимчасових повноважень, делегованих йому Верховною Радою України.

4) підзаконні нормативні акти:

а) укази Президента України з господарських питань («Про державну комісію з цінних паперів та фондового ринку» від 14 лютого 1997 р.);

б) розпорядження Президента України («Про заходи щодо врегулювання відносин заборгованості підприємств» від 14 травня 1997 р.);

в) постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України з господарських питань, які приймаються відповідно до ст. 117 Конституції України;

г) господарські нормативні акти міністерств, державних комітетів та інших центральних органів виконавчої влади. Ці акти приймаються у вигляді положень, інструкцій, правил тощо, які затверджуються наказами відповідних міністрів. До цієї групи відомчого законодавства належать також акти, прийняті господарськими об'єднаннями (асоціаціями, корпораціями, концернами тощо), та локальні нормативні акти господарюючих суб'єктів;

д) нормативні акти господарського законодавства місцевих рад та місцевих держадміністрацій (нормативні господарські акти територіальної дії).

Основним галузевим кодифікованим актом господарського законодавства є Господарський кодекс України, який встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності на різноманітності господарювання різних форм власності, де предметом регулювання є господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання. Проте наявність кодексу не виключає необхідності подальшої систематизації господарського законодавства, оскільки у кодексі відображені лише загальні положення, які потребують конкретизації та деталізації предметного регулювання.

Структурними підрозділами системи господарського законодавства є окремі законодавчі (нормативні) інститути. Інститут являє собою групу (підсистему) нормативних актів, предметом яких є комплекс однорідних відносин чи вид діяльності.

Систему господарського законодавства становлять:

1. Законодавчий інститут суб'єктів господарювання (розділ II Господарського кодексу «Суб'єкти господарювання» визначає види та правове становище суб'єктів господарювання, порядок їх створення та державної реєстрації, порядок припинення діяльності та ліквідації. Деталізація правового становища окремих видів суб'єктів господарювання знаходить відображення, наприклад, у законах України «Про господарські товариства», «Про селянське (фермерське) господарство» та ін.).

2. Інститут майнових основ господарювання (розділ III Господарського кодексу «Майнові основи господарювання» визначає загальні засади правового режиму майна суб'єктів господарювання; конкретизація цих положень міститься, наприклад, у законах України «Про приватизацію державного майна», «Про оренду державного й комунального майна» тощо).

3. Інститут господарського договірної права. Діюча система законодавства про договірне господарське право ґрунтується на кодифікованих законах і нормативних актах про окремі види договорів. Кодифіковані акти – це: Господарський кодекс України, що містить норми про зобов'язальне право, окремі види зобов'язань, відповідальність за порушення зобов'язань, порядок укладання, внесення змін та розірвання господарських договорів, окремі види господарських договорів; Господарський процесуальний кодекс України, що встановлює загальний порядок урегулювання розбіжностей і спорів при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів. Прикладом законів про окремі види договорів можуть бути закони України «Про лізинг», «Про концесії», «Про інвестиційну діяльність» та ін.

4. Інститут обмеження монополізму та захисту суб'єктів господарювання й споживачів від недобросовісної конкуренції (гл. 3 Господарського кодексу України, закони

«Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції» та ін.).

5. Інститут правового регулювання господарсько-торговельної діяльності, який включає в себе Господарський кодекс України в тій частині, що регулює відносини щодо поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, енергопостачання, біржової торгівлі, оренди та лізингу, закони України «Про товарну біржу», «Про лізинг» та ін.

6. Інститут правового регулювання фінансової діяльності ґрунтується на Господарському кодексі України, а також на законах України «Про національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про страхування» тощо.

7. Інститут зовнішньоекономічної діяльності, діяльність якого регулюється VII розділом Господарського кодексу України «Зовнішньоекономічна діяльність», а також законами України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про режим іноземного інвестування» тощо.

Безперечно, вважаємо головним та самим фундаментальним є підприємництво. Це зрозуміло, оскільки дуже багато потрібно для налаштування цього «живого організму», щоб воно працювало, давало прибуток та робочі місця і не було в мінусі.

Головним нормативним актом, що регулює діяльність підприємств, є Господарський кодекс України. Цей Кодекс визначає види й організаційні форми підприємств, правила їх створення, реєстрації, реорганізації і ліквідації.

Відповідно до ст. 62 Господарського кодексу України підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності.

Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Підприємство, якщо законом не встановлено інше, діє на основі статуту. Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Класифікація підприємств зазначена у господарському законодавстві і вона може бути такою.

1. Види підприємств залежно від форм власності відповідно до Господарського кодексу України:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи), наприклад, селянське (фермерське) господарство;

- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємством колективної власності визнається корпоративне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновника (засновників), наприклад: виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій та інші);

- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

- державне підприємство, що діє на основі державної власності;

- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

У разі якщо в статутному фонді підприємства іноземні інвестиції становлять не менш як 10%, воно визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство, в статутному фонді якого іноземні інвестиції становлять 100%, вважається іноземним підприємством.

2. Види підприємств залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду:

– унітарні: створюються одним засновником, що виділяє необхідне для цього майно, формує відповідно до законодавства статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Наприклад, державні, комунальні підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника, розрізняють:

– державні комерційні підприємства: діють на основі статуту на принципах підприємництва і несуть відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном;

– державні казенні підприємства: створюються за рішенням Кабінету Міністрів України у галузях народного господарства, в яких:

а) законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам;

б) основним (понад 50%) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава;

в) за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів;

г) переважаючим (понад 50%) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним;

г) приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом);

– комунальні комерційні підприємства: утворюються компетентним органом місцевого самоврядування, майно закріплюється на праві повного господарського відання;

– комунальні некомерційні підприємства: майно закріплюється на праві оперативного управління;

– корпоративні: утворюються двома або більше засновниками, діє на основі об'єднання майна та / або підприємницької чи трудової діяльності засновників, їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Наприклад, кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

3. Види підприємств залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік:

– малі – підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу за цей період не перевищує суми, еквівалентної 500 тисячам євро;

– великі – підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих перевищує 1000 осіб, а обсяг валового доходу на рік перевищує суму, еквівалентну 5 мільйонам євро;

– середні – усі інші підприємства.

Підприємство має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів підприємства з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. Такі відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого підприємством.

Об'єднання підприємств здійснюється на добровільних принципах з метою спільної діяльності на основі комерційного розрахунку і самофінансування. Відповідно до

Господарського кодексу підприємства мають право на добровільних засадах поєднувати свій виробничий, науковий, комерційний та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України.

Об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Об'єднання є юридичною особою, може мати самостійний і зведений баланси, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням.

Об'єднання не відповідає за зобов'язаннями підприємств, що входять до його складу, а підприємства – за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не передбачене установчим договором (статутом). Умови, розміри і порядок такої відповідальності визначаються, як правило, у межах внеску кожного із засновників у статутний фонд, що відзначається в установчих документах.

Об'єднання діють на основі договору або статуту, що затверджується їх засновниками або власниками. Підприємства, що входять до складу цих організаційних структур, зберігають права юридичної особи, і на них поширюються норми чинного законодавства.

4. Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств поділяються на:

– господарські об'єднання – об'єднання підприємств, утворені за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність;

– державні чи комунальні господарські об'єднання – об'єднання підприємств, утворені державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України, міністерств або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування, як правило, у формі корпорацій

або концернів, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).

5. Залежно від організаційно-правових форм об'єднань підприємств розрізняють такі види:

– асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації й кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств-учасників асоціації;

– корпорація – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації;

– консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність;

– концерн – статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну;

– промислово-фінансова група є об'єднанням, яке створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на певний строк з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міжнародними договорами України, а також з метою виробництва кінцевої продукції. У складі промислово-фінансової групи визначається головне підприємство, яке має виключне право діяти від імені промислово-фінансової групи як учасника господарських відносин. Промислово-фінансова група не є юридичною особою і не підлягає державній реєстрації як суб'єкт господарювання. Порядок утворення та інші питання діяльності промислово-фінансових груп визначаються Законом України «Про промислово-фінансові групи»;

– холдингова компанія – суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства (підприємств). Між холдинговою компанією та її дочірніми підприємствами встановлюються відносини контролю – підпорядкування;

– інші форми об'єднання інтересів підприємств (союзи, спілки, асоціації підприємців тощо) не передбачені у ст. 120 Господарського кодексу України.

Таким чином, українське законодавство має, як бачимо велику кількість форм підприємств, що мають лише їм притаманні правові характеристики зазначені у законодавстві та поширено використовується суб'єктами підприємницького права, чи будуть вони змінюватися? Вважаємо, що так, тому що нове суспільство, новий виток розвитку економічного прогресу, інвестицій будуть впливати на форми підприємницького права, а значить і вести за собою певні законодавчі перетворення.